

Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu: Utvrđivanje istine o ratnim zločinima i sukobima

**Zagreb, Hrvatska
8.-9. veljača 2007.**

Mišljenja, predlozi i preporuke

Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu o utvrđivanju istine o ratnim zločinima i sukobima organizirali su Documenta, Fond za humanitarno pravo i Istraživačko-dokumentacioni centar. Rasprava se vodila u sesijama o važnosti činjenica za utvrđivanje istine, ulozi sudskih procesa za ratne zločine u kazivanju istine, regionalnom pristupu u kazivanju istine i činjenica, utvrđivanju istine iz perspektive žrtava, umjetničkom izražavanju i kazivanju istine, o praksama suočavanja s prošlošću u zakonodavnim tijelima i važnosti haaške arhive. Više od 300 sudionika iz postjugoslavenskih zemalja – predstavnika organizacija za ljudska prava, udruženja žrtava i obitelji nestalih, organizacija branitelja, Haaškog tribunala, Međunarodnog centra za tranzicijsku pravdu, suci, tužitelji, umjetnici i novinari – raspravljali su, prvi put u Hrvatskoj, o instrumentima za utvrđivanje istine o prošlosti. Forum je otvorio predsjednik Republike Hrvatske Stjepan Mesić, koji je snažno podržao utvrđivanje činjenica na regionalnoj razini. O forumu su izvijestili sljedeći mediji: TV Jadran, Nova TV, HRT1, Globus, Novi list, Jutarnji list, Večernji list, Slobodna Dalmacija.

Regionalne partnerske organizacije – Documenta, Fond za humanitarno pravo i Istraživačko-dokumentacioni centar – nastaviti će organizirati javne rasprave i konzultacije u okviru civilnog društva kako bi energičnije poticale vlade i parlamente u regiji da sudjeluju u raspravi o procedurama i modelu utvrđivanja i kazivanja istine te osigurale poštovanje dostojanstva žrtava i stvaranja kulture odgovornosti.

Postoji društvena potreba za razgovorom i kritičkim preispitivanjem vlastite odgovornosti za teško naslijeđe prošlosti kao i za dokumentiranje stradanja i počinjene nepravde prema svim žrtvama bez obzira na njihovu etničku, političku i socijalnu pripadnost.

Da se konačno prestane govoriti o tisuću sto i nešto naših i devet stotina njihovih žrtava i da se kaže da je u Hrvatskoj nestalo i još se traži nešto više od dvije tisuće građana koji su za vrijeme oružanih sukoba nestali. (Žarko Puhovski, Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Suočavanje s činjenicom da su se i u vlastitom narodu činili zločini bilo je gotovo jednako bolno za neke kao i suočavanje sa samim zločinom koji je taj narod neosporno trpio. Takve teme gurale su se pod tepih, a oni koji su ih odatle izvlačili bili bi proglašavani nacionalnim izdajicama. Uvijek se postavljalo pitanje zašto pisati o njihovim žrtvama kada su naše bile veće. "Njihove" i "naše" žrtve u prevladavajućem dijelu javnosti nikako se nisu mogle mjeriti i uspoređivati. Dok su naše žrtve bile svete, njihove su bile zaslužene. Dok smo mi patili, oni su dobili samo što ih je pripadalo. (Drago Hedl, Feral Tribune, Hrvatska, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Mi smo se našli u situaciji da djelujemo kao neka vrst party breakera, kao rasturači žurki. Nacionalistički rasturači žurki, ali žurki koje su ljudima drage. Da se sukobljavamo govoreći o istini s

mitovima, s mitom o tomu da su se Srbi oduvijek hrabro borili protiv zapadnog imperijalizma, s mitom zvanim dignitet Domovinskog rata ili s mitom od dvije stotine tisuća Bošnjaka ubijenih u ratu. I nitko nije volio slušati činjenice koje su upozoravale na to da mitovi nemaju pokriće. (Žarko Puhovski, Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Posebno moram istaknuti kako smo svjesni koliko je važno da mi sami u Hrvatskoj vodimo kazneni postupak protiv pripadnika hrvatske vojske i policije, dakle ne da netko drugi to radi za nas nego da to napravimo sami. Važno je sudjelovanje pravosudnih tijela pojedine države u utvrđivanju onoga što se dogodilo, jer nemojmo zaboraviti da je to radi stjecanja vlastite vjerodostojnosti, radi prihvaćanja onoga što se dogodilo posebno bitno kada su u pitanju pripadnici vlastitih oružanih snaga. (Mladen Bajić, državni odvjetnik Republike Hrvatske, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

U '91. i '92. godini, na primjer, u gradovima su Srbi stradali pa su tako nestali ili ubijeni, u Sisku 600 civila, u Gospiću preko 120 civila, u Zagrebu oko 200 civila, a nestajali su i u drugim gradovima. Međutim, za taj zločin, nitko dosad nije optužen pa se postavlja pitanje da li je to kazneno djelo ratnog zločina ili ne. (Luka Šušak, odvjetnik, Hrvatska, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Žrtve koje su Srbi napravili u Hrvatskoj i diljem bivše Jugoslavije, o tome se priča, ali žrtve koje su učinjene s hrvatske strane prema civilnom stanovništvu srpske nacionalnosti o tome se još uvijek malo priča, ali ipak se počelo pričati negdje od 2000. godine. (Vjera Solar, Hrvatska, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Predstavnici veterana zalažu se da se prvo utvrdi što je dovelo do rata.

Ajmo naći razloge rata, nitko ne govori o razlozima, svi hoće istinu, a ne žele o razlozima. Mi stvaramo opet uvjete za, kako vi kažete, sukob, jer ne volite o ratu pričati. Moramo znati zašto je bio rat. (...) Pa hajmo utvrditi istinu da se to ne ponovi. (Ivan Pandža, HVIDRA, Hrvatska, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Nužnost regionalnog pristupa u utvrđivanju i kazivanju istine u praksi se potvrdila kroz uspostavljenu suradnju u regiji, između tužiteljstava, sudova, organizacija za ljudska prava i udruga žrtava, što je pridonijelo da se u suđenjima za ratne zločine čuje glas žrtava.

Uspostavljanjem međusobnih kontakata, potpisivanjem memoranduma o suradnji, razmjenom podataka, omogućavanjem da svjedoci iz jedne zemlje dolaze u drugu, omogućavanjem da se pribavljaju iskazi koji se koriste tijekom postupka napravili smo iskorak u utvrđivanju počinitelja, u utvrđivanju istine. (Mladen Bajić, glavni državni odvjetnik Republike Hrvatske, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, 8.-9. 2. 2007., Zagreb, Hrvatska)

Tužiteljstvo Bosne i Hercegovine je s tužiteljstvima susjednih zemalja sklopilo sporazume o izravnoj suradnji i pomoći u istragama i procesuiranju predmeta. Ovi sporazumi omogućuju suradnju i razmjenu informacija i dokaza između tužiteljstava u regionu, pronalazak svjedoka na teritoriju druge države, kao i druge vrste međunarodne pomoći u kaznenim istragama i procesuiranjima. (Marinko Jurčević, glavni tužitelj, Tužiteljstvo Bosne i Hercegovine, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Tužilaštvo za ratne zločine je i do sada pokazalo u više navrata da je spremno putem regionalne saradnje da ustupi dokazni materijal koji nam je u posedu jer smatramo da pravda mora bit zadovoljena, ako ne u Srbiji, onda na teritoriji neke druge zemlje. Bitno je zadovoljenje pravde. (Vladimir Vukčević, Glavni tužilac za ratne zločine Republike Srbije, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

U vezi s našim odgovorom u odnosu na nasleđe [prošlosti] čini mi se da treba da počnemo da razgovaramo o tome da li postoji neko rešenje koje bi nadomestilo sve nedostatke, ne nedostatke, nego ustvari objektivna ograničenja krivičnih suđenja za ratne zločine. Mislim na neko regionalno telo za kazivanje istine koje bi pre svega naravno imalo tu orijentaciju prema žrtvama. (Nataša Kandić, Fond za humanitarno pravo, Srbija, Drugi Regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Nacionalna suđenja za ratne zločine mogu pomoći da se vrati povjerenje u domaće institucije, da se ustanovi istina, ali ne daju potpunu sliku o tome što se dogodilo.

I pravi test nije kada se Srbinu može suditi u Hrvatskoj zato što je pobio Hrvate. Test je kada se Hrvat u Hrvatskoj može suditi zato što je pobio Srbe. Ili kada se Srbinu sudi u Beogradu za zločine počinjene nad Bošnjacima. Ili kada se Albancu sudi u Prištini za zločine koje je počinio nad Srbima. Ili kada se Bošnjaku sudi u Sarajevu jer je ubio Hrvata. Ali nije samo da se sudi niže rangiranim vojnicima. Domaći sudovi moraju pratiti zapovjednu liniju. Moraju dosegnuti više rangirane koji su odgovori za počinjene zločine... Kada se to dogodi, tada su pravo i pravda prevagnuli. Kada znaju da će biti smatrani odgovornima i kod kuće, na njihovim domaćim sudovima, tada će svi u regiji i svi koji gledaju izvana imati potpuno povjerenje u domaći pravni sustav. (Clint Williamson, veleposlanik SAD-a za pitanja ratnih zločina, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Doseg počinjenih zločina je toliko velik, okrutnost tako groteskna da je nemoguće razumjeti i zaliječiti sve nastale rane samo putem suda za ratne zločine. Međutim, očito je da su rezultati sudskih procesa, njihova arhiva i utvrđene činjenice krucijalni dio ustanovljavanja istine i utiranje puta za pomirenje (Carla del Ponte, glavna tužiteljica Međunarodnog krivičnog suda za bivšu Jugoslaviju-MKSJ, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Čak i kada reflektiraju pravu istinu, utvrđene činjenice u pojedinom predmetu ne mogu u potpunosti sačinjavati mehanizam utvrđivanja i kazivanja istine nakon oružanih sukoba jer su one prikupljane radi zadovoljavanja kriterija za vjerodostojne pravne dokaze unutar kaznenog prava, u smislu dokazivanja individualne, osobne odgovornosti za počinjena djela. (Fausto Pokar, predsjednik MKSJ-a, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Vrlo važnu ulogu u procesu utvrđivanja i kazivanja istine ima arhiva Međunarodnoga kaznenog suda za bivšu Jugoslaviju, koja mora biti dostupna svima u regiji i sačuvana za buduće generacije.

Dokumentacija koja je do sada prikupljena o ratnim zločinima od strane ovih organizacija zajedno sa dokumentacijom koja postoji u Tribunalu na neki način okupi možda ne na jednom mestu, već naprotiv, ja ću reći da mislim da to treba da bude na nekoliko mesta...da će i nacionalne vlade shvatiti od kolikog je značaja da se kopije dokumenata koji su do sada prikupljeni i sve ono što se sutra može prikupiti o zločinima sačuva i da bude dostavljeno na uvid, ne samo onima koji se time bave kao istražitelji, a bavit će se ubuduće, nego i onima koji će rasti u ovim društvima narednih decenija i koji će želeti da saznaju tačno šta se dogodilo njihovim roditeljima, njihovim srodnicima, šta se dogodilo njihovim sugrađanima, upravo da se slične stvari ne bi ponovile. (Goran Svilanović, Pakt o stabilnosti, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Svi sudionici konferencije složili su se da je poimeničan popis žrtava potreban zbog stvaranja povijesnog sjećanja i sprečavanja pokušaja preoblikovanja prošlosti.

Političari i novinari baratali su različitim brojevima kad su u pitanju žrtve rata [u BiH]. Ti brojevi su se kretali u jako velikim rasponima i najveći koji sam ja čuo je tristo pedeset hiljada žrtava. (...) Cilj nam je bio da ne baratamo brojevima, znači, htjeli smo u startu da prikupljamo podatke za svako lice pojedinačno tako da svaka žrtva dobije ime, prezime, ime oca. (Safer Hukara, Istraživačko-dokumentacioni centar, BiH, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Razjašnjenje sudbine svih nestalih je prioritet.

To je naš prioritet – razrješavanje sudbine svih nestalih, i to na svim stranama. (Stjepan Mesić, predsjednik Republike Hrvatske, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Pitanje nestalih osoba i članova njihovih obitelji u Republici Hrvatskoj. To je danas, dame i gospodo, poštovani gospodine Predsjedniče Republike, najteže humanitarno pitanje koje nam je preostalo i koje je još uvijek neriješeno. Podsjećam da su na popisu, većinom iz '91., 1122 osobe, hrvatski branitelji i civili. Još je 930 nestalih osoba na popisu iz 1995. (Jadranka Kosor, potpredsjednica Vlade Republike Hrvatske, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Kad sam pronašla posmrtno ostatke djeteta, koliko je to za mene značilo i kol'ko to znači danas za mene. To je za mene smiraj. Ja odem na grob, i kad pobrišem grob, zapalim svijeću, donesem cvijeće, ja kao da sam bila kod mojeg drugog sina koji je živ i koji ima obitelj, kao da sam mojoj unučadi donijela čokoladu. Ja idem s nekim ispunjenjem jer sam bila kod njega jer nemam drugo, nemam drugog izbora, i to mi je veliko zadovoljstvo što znam da ću danas-sutra ići i ja k njemu. Tako želim i dajem podršku svim obiteljima koji još uvijek traže, i zaista bih bila sretna, kao što sam ja, da oni nađu svoje. (Štefica Krstić, Udruga Žrtve Domovinskog rata, Hrvatska, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Činjenice o tome što se dogodilo sprečavaju relativizaciju zločina.

Mi istinu moramo znati, istinu treba utvrđivati i utvrditi, s istinom se treba suočiti i htjeti suočiti ma kakva ona bila i bez obzira na to hoće li se ona nekome svidjeti ili se neće svidjeti. A istina doista jest samo jedna. Naravno, postoje različiti doživljaji te istine. Postoje različiti uglovi gledanja na tu istinu, postoje i različita tumačenja te istine. No istina ostaje ono što jest, to su činjenice, to je ono što se dogodilo, i tu nema nikakvih pogađanja, nikakvih cjenkanja, nikakvih relativiziranja nema niti ih smije biti. (Stjepan Mesić, predsjednik Republike Hrvatske, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Ono što je naša zadaća jest, ponavljam opet, doći do činjenica nasuprot simbolima. Nitko sebe, a ni druge ne bi trebao doživljavati kao simbole, nego vidjeti kako s činjenicama stoje. (Žarko Puhovski, Hrvatski helsinški odbor za ljudska prava, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Da su činjenice važne za utvrđivanje istine, da se do istine teško može doći ako se činjenice ne znaju ili se ne uvažavaju. (Zoran Pusić, Građanski odbor za ljudska prava, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)

Umjetnici su nedvosmisleno iskazali spremnost da se svojim djelima suprotstave poricanju, lažima, prešućivanjima i pokušajima preoblikovanja činjenica o prošlosti.

Teško je opisati osjećaj koji imate kad ulazite u taj grad [Srebrenica]. Vi u tom gradu, postoji neki normalan život, vidite da ljudi žive tamo, rade, susreću se, međutim postoji jedan osjećaj koji samo može umetnost da pokaže, da podjeli, postoji osjećaj te metafizičke jeze. Ja mislim da smo mi kao umjetnici dužni i odgovorni prema samima sebi, prema generacijama koje dolaze da lišimo, kada dolazimo u neke gradove, mjesta, da lišimo nas tog osjećanja jeze koji nas evo već iz generacije u generaciju prati. (Dino Mustafić, kazališni redatelj iz BiH, Drugi regionalni forum za tranzicijsku pravdu, Zagreb, Hrvatska, 8.-9. veljača 2007.)